

Қ. Н. Әбуғалиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Қарағанды академиясының ҒЗИ ІІО қызметін реттейтін заңнаманы зерттеу және мониторингтеу мәселелері бойынша орталықтың аға ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының кандидаты;

М. Б. Искаков, Қазақстан Республикасы ІІМ Қарағанды академиясының ҒЗИ қылмыстарды тергеу мәселелерін зерттеу бойынша орталықтың ғылыми қызметкері

ЕЛІМІЗДЕГІ ТЕРРОРИЗМ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖАЙЫНДА

Аннотация. Мақала еліміздегі өзекті мәселе — терроризмге қарсы әрекетке арналған. Мақала авторлары республикадағы экстремистік қызметке қарсы әрекеттің негізгі бағыттарын қозғаған. Қазақстанда экстремистік көріністердің маңызды себептері көрсетілген.

Түйін сөздер: адам құқықтары, терроризм, лаңкестік, экстремизм, Қазақстан Республикасы Бас Прокуроры, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты, Шанхай Ынтымақтастық ұйымы, теракті.

Қазақстан Республикасының Конституциясының бірінші бабына сәйкес — Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады; оның ең қымбат қазынасы — адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары — делінген. Қоғамдық қауіпсіздікке қарсы қылмыстардың құқықтық мемлекет орнатуға келтіретін залалы мол. «Қазақстан терроризмге қарсы бірлесіп күресу жөніндегі көптеген халықаралық актілерді қабылдады, біршама осындай мазмұндағы шарттарға қосылып отырмыз. Бірақ, бұдан жағдайдың өзгеретініндей мәселе аңғарылуы тиіс. Бұл ретте еліміздің барлау қызметі, Сыртқы істер министрлігінің қызметтері, сыртқы саясат бөлімшелері ақпаратты жеткізу көздері болып, ширақ қимылдауы шарт. Егер біздің қолымызда осы бағыттағы ақпараттық база болмаса, онда терроризмнің алдын алу да құрғақ сөзге айналады. Сондықтан да, мүдделі мемлекеттік органдар ең алдымен терроризмнің алдын алу мәселесіне жұмылулары қажет.

Тамыры әлеуметтік мәселелерден бастау алатын жанжалдар, ұлтаралық және діни шиеленістер, есірткі трафигі, ұйымдасқан қылмыс, заңсыз қару-жарақ саудасы, «лас» ақшаны заңдастыру, адам құқықтарының сақталмауы, кедейшілік пен қоршаған орта ахуалының нашарлауы терроризм идеологиясының таралуына қолайлы жағдай туғызатынын айтқан саясатшылар, террорды болдырмау мен алдын алу шараларының кешенді жүргізілуінің әлемдік маңызды іс екеніне баса зер салды.

2001 жылдың 11 қыркүйегіндегі оқиға әлемді дүр сілкіндірді. 3000-дай адам өмірмен қоштасты.

Әлем террор қауіпін мейлінше ұғынды. Алайда, ұлттық және халықаралық шараларға қарамастан, бұл зұлматпен күрестің аса бір тиімді жолы табылды деп айта алмаймыз. Бұған қоса террорлық актілер Ресейді, Ұлыбританияны, Үндістанды, Испания мен Түркия, Пәкістан тәрізді елдерді шарпыды. Сондықтан антитеррорлық жұмыстарды мейлінше кең ауқымда, әскери, саяси, экономикалық-экологиялық және гуманитарлық жағынан қарастыру аса маңызды.

Терроризм — латын тілінен *terror* (террор) Қорқыту, өлім жазасына берумен үркіту, өлтіру және барлық сұмдық қаталдықтар (*Dal* сөздігі). Терроризм — жарылыс істеу, өртеу не басқа әрекеттер, адамдардың апатына қауіп-қатер жасайтын, мүлікке зиян келтіру жасау немесе басқа қоғамдық қатерлердің болу ақыры, егер бұл әрекеттер қоғамдық қауіпсіздікті бұзуға мақсатталған болса, халықты қорқыту не басқарушы органдар шешіміне әсері және де нұсқалған әрекеттерді сол мақсаттарда қауіп-қатер істеу.

Лаңкестік (терроризм) мәселесі соңғы уақытқа дейін елімізде ұлттық қауіпсіздікке нақты қауіп төндіретіндей дәрежеде емес, тек ықтимал қауіп-қатер ретінде ғана қарастырылып келді. Сондықтан да болар, еліміздің ұлттық қауіпсіздік жүйесі басқа қатерлерге қарсы, айталық этносаралық шиеленіс, есірткі тасымалының жолын кесу, заңсыз көші-қон сияқты қауіп-қатерлерге төтеп беруге бейімделген еді. Қазақстандық және шетелдік сарапшылар да терроризм мәселесі Қазақстанға төніп тұрған нақты қауіп емес, Орталық Азиядағы жалпы ахуал аясында ғана қарастырып келді (әсіресе 1999 жылғы ақпандағы Ташкенттегі лаңкестіктен және 1999-2000 жылдары Қырғызстанның Оңтүстігіндегі Баткен оқиғасынан кейін). Қоғамдық пікірде де терроризм Қазақстанда негізінен сыртқы қауіп-қатер ретінде қабылданды.

Дегенмен аймақтағы басқа елдермен салыстырғанда Қазақстанда террористік және экстремистік іс-әрекеттерді анықтау және оның жолын кесу үшін заңнамалық және ұйымдастырушылық негіздерді жасау және жетілдіру жөнінде айтарлықтай жұмыстар атқарылды. 1999 жылғы шілдеде елімізде терроризмге қарсы күрестің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін, мемлекеттік органдардың және барлық меншіктік формаларындағы ұйымдардың қызмет тәртібін, сондай-ақ терроризмге қарсы күресті жүзеге асырумен байланысты азаматтардың құқықтарын, міндеттері мен кепілдіктерін айқындайтын «Терроризмге қарсы күрес туралы» заң қабылданды¹.

2003 жылғы желтоқсанда Президенттің жарлығымен терроризмнің және діни экстремизмнің көріністерімен күресте барлық қауіпсіздік қорғау құрылымдарының неғұрлым тиімді жұмыс істеуі үшін Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Терроризмге қарсы күрес орталығы құрылды және оған барлық арнайы құрылымдардың, құқық қорғау органдарының және өзге де ведомстволардың қызметін үйлестіру жүктелді. 2006 жылғы қазанда Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының мәлімдемесі бойынша, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотымен келесі халықаралық ұйымдар террористік деп танылып, олардың Қазақстандағы қызметіне тыйым салынды:

1. «Әл-Қаида»;
2. «Шығыс Түркістан ислам партиясы»;
3. «Күрд халықтық конгресі»;
4. «Өзбекстан ислам қозғалысы»;
5. «Әсбат Әл Ансар»;
6. «Мұсылман бауырлары»;
7. «Талибан» қозғалысы;
8. «Боз құрт»;
9. «Орталық Азия мұжахидтер жамағаты»;
10. «Лашқар-и-Тәйба»;
11. «Әлеуметтік реформалар қоғамы».

Кейін Астана қаласы сотының шешімімен сондай-ақ «Хизб-ут-Тахрир-әл-ислами», «Аум Синрике» және Шығыс Түркістанды азат ету ұйымдарының қызметіне тыйым салынды. Көріп отырғанымыздай,

аталмыш «қара тізімге» енгізілген барлық ұйымдар халықаралық террористік құрылымдар болып табылады, олардың қызметі көбінесе Қазақстанның айналасына, көрші елдерге қарсы бағытталған болатын. Бұл жағдай олардың бізден гөрі сыртқы елдерге төніп тұрған қауіп-қатер екенін растағандай болды. Осы тұрғыда Қазақстан ТМД Терроризмге қарсы күрес орталығы, Шанхай Ынтымақтастық ұйымы Терроризмге қарсы аймақтық құрылымы сияқты ұйымдардың мүшесі бола отырып, терроризм мен экстремизмге қарсы күрес желісінде халықаралық ынтымақтастықты белсенді түрде дамытты және дамытып келеді.

Қорыта айтқанда, қандай-да бір басқа құбылыс секілді терроризмнің де пайда болуына себептердің кешені мен күрделі шиеленіскен мотивтер әсер ететінін түсіну қажет. Ал Қазақстан жағдайында терроризм қауіп-қатерінің күшеюіне ықпал ететін үш негізгі факторды бөліп көрсетуге болады.

Біріншіден, әлеуметтік депрессия факторы, әлеуметтік мобильділік каналдарының және лифтілерінің жоқ болуы. Қоғамның маргиналдануы, сонымен қатар байлар мен кедейлер арасындағы алшақтық шарықтау шегіне жеткенде әлеуметтік қарсылықтар туындайды, олардың бір түрі терактілер болуы мүмкін.

Екіншіден, идеологиялық саладағы мемлекеттік саясат тиімділігінің төмендігі, соның ішінде діни және этносаралық салада, тіл және дін саясатын жүргізудегі формализм. Діни істер бойынша арнайы агенттіктің де құрылуы осы салада жүйелі іс-әрекеттердің қажеттілігін биліктің де мойындап отырғанын көрсетсе керек.

Үшіншіден, терроризм жағдайына шекаралас мемлекеттердегі «шиеленістік ошақтарының» болуы үлкен ықпал етеді. Біздің жағдайда Орталық Азияда тұрақсыздықтың сақталуы аймақтық қауіпсіздіктің негізгі бір факторы. Мысалы, Қырғызстандағы саяси дағдарыстың ушығуы және Тәжікстанда орын алған қарулы қақтығыстар. Осыған байланысты Тәжікстанда, Қырғызстанда және Өзбекстанда түрлі сипаттағы экстремистік және террористік ұйымдардың жандануы².

¹ Қазақстан Республикасының 13 шілде 1999 жыл «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңы.

² Е. Қарин. Қазақстандағы терроризм қауіп-қатері // online.zakon.kz

РЕЗЮМЕ

Настоящая статья посвящена актуальной проблеме нашего общества — противодействию терроризму. Авторами статьи отражены основные направления противодействию экстремистской деятельности в республике. Указаны важные причины экстремистских проявлений в Казахстане.

RESUME

The present article is devoted to an actual problem of our society - to counteraction to terrorism. Authors of article reflected the main directions to counteraction of extremist activity in the republic. The important reasons of extremist manifestations in Kazakhstan are specified.